

FADRUSZ JÁNOS †.

GLNEVEZTÉK A VÉSŐ MUNKÁCSYJÁNAK, talán mert benne is szilaj, csapongó, a magyarság jegyét magán viselő temperamentum lakozott, talán, mert formáló kezével, a mit márványból és bronzból kihalált, az mindnyájunk lelkében eleven életet élt. Az a büszke, földbe kapaszkodó lovas, az imperator ott a gót templom előtt, a kincses Kolozsvár Mátyása, — tulajdonkép ő maga, a külsőleg is nagyerejű ember, s a bensőben izmos, erőt szikrázó lélek.

Ebben: a műveiben van az ő életfolytatása. A közönség csak a monumentumait látta, össze-vissza se sokat. De a formák nagy stíljében megsejtette magát az alkotó lelket, a nagystíliú embert, s megjegyzevén magának ezt a latinus nevet, a mikor hire került halálának, — utolsó útját tömött fekete sorokban nézte végig, ép úgy mint Munkácsynál. S e sorfalat álló megindult emberek közt ott voltak nagyon egyszerű emberek, munkások, cselédek, szegény, dolgos nép, kik megálltak egy percre siető útjukban, hogy nem véletlenségből, hanem szíviük igaz meghatottságával búcsút intsenek, egy immár lezárt koporsóban költöző művésznek.

*

Elmondani az élettörténetét, itt, azt hisszük, fölösleges. Mikor még világítottak a ravatal sárga gyertyái, a napisajtó krónikásai bőven leírták, hogy e nagy magyar szobrász-élet hogy alakult ki szinte regényfejezetekből. A döntő benne az, hogy e szobráspálya első stációja nem a rendszeres és művészetre kényelmesen nevelő akadémia terme, — hanem az izzó kohó, a pöröly és üllő birodalma: a lakatosműhely. A lakatosműhelyben töltött évek, a fafaragás és porcellánfestésre fordított idő nem veszett kárba, s nem volt hiábavaló. Fadrusz formafelfogása sok szállal ehhez a lakatos-

legénykedéshez fűződik. S kimutatható, hogy az a nemes, művészetet reveláló kézimunka, melyben életének hosszabbik részét töltötte, minő tiszta hatásokban rakódik le később formaművészetére.

Az, hogy életútja lent kezdődik a kisemberek s alacsonysorsúak közt, s hogy mint ismeretlen szegény legény szobrászi álmái vannak — ez regényes motívum, de körülbelül elmondhatni, hogy legtöbb nagystíliú embernél megismétlődik: a földszinten születnek s úgy kerülnek föl, a dicsőség emeletére. Ám Fadrusznál az az eltérő, hogy sokáig alant van, sokáig az ismeretlenségben él. Szinte harmincöt éves koráig csak egypáran tudják, hogy benne micsoda értékes massa rejlik. Csak a jó pozsonyiak, a bécsi Helmer, meg talán Tilgner bíznak a talentum hivatottságában, s várják, hogy mikor nyilatkozik már meg egy mindent kifejező formában. Ez a harmadfél decennium valójában előkészület, lassú előrehaladás a szobrászi kifejezés felé, melyet teljesen kifejlődve, mindent magába gyűjtött tudással látunk a „Feszület“-ben, mely egyuttal a közönség szemében szenzációt jelentett, s Fadrusz életében az első intenzív sikert. A mi később következett országgraszoló ünnepléssel: a Mária-Terézia, a Mátyás, a Wesselényi szobor, egy másik tíz esztendő munkája, a mikor a szobrász, a monumentumokban gondolkodó szobrász nyilatkozik meg. És most, visszapillantván erre az időre, azt látjuk, hogy Fadruszzal szemben szegények vagyunk: a mink van tőle, az kevés. Azt sem mondhatjuk, hogy nem dolgozott eleget. Hisz' mindig dolgozott a szó kétféle értelmében is: a lelkével, meg formáló két kezével. Lehet, hogy mások gyorsabban és könnyebben váltják ki magukból szobrászi gondolataikat: egy-két simítás, s már anyagban él az ötlet. Ám Fadrusz nem a formaötletek, a detail-feladatok, az intim szobrászi problémák embere volt. Az előadása, a formafelfogása más volt mint kartársaié. Széles, lapidáris formák

csendülnek össze az ő alakjain, mintha egy-két pörölyütés is hullott volna rájuk. A hangsúly a jellemző, az erőteljes formákon van, melyek egyben a legfontosabbak is, s a lágy összekötő részletek, az átmeneti finomságok mintha kimaradtak volna. Az erő uralkodik itt, a ruha alatt feszülő izmok vannak, — s így megértjük az előadásformát. Fadrusz megérezte, hogy mi a monumentális. Mintázzuk meg a Mátyás-szobrot kicsiben: a dimenziók megváltoztak, de az esztetikai hatás ugyanaz. Ezek a formák — a Fadrusz formái — monumentális érzést lehelnek.

Mindent tekintve: a mink van Fadrusztól, az a magyar szobrászat történetében az első lapokra kerül. De azt hiszszük, a művésznak korán való elmulása, egy be nem fejezett művészpályát jelent. A veszteség nagy, de gondolkozván felőle, azt látjuk, hogy még nagyobb az, a mit ezutánra vártunk s most már nem megy teljesedésbe. A *lucrum cessans*, az elmaradt haszon.

*

Bizonyos, hogy munkás élete végcélja a *grand art* volt és magános perceiben, pörölyforgató legénykorában dicsőségről álmodozott, melyet a plasztika hoz elébe, majd egyszer, valamikor. Sikere és talentuma kiválósága a monumentumokban nyilatkozott meg, márvány- és bronzalkotásokban. Alakja már a magyar műtörtenelemé, mely majd elmondja, hogy a magyar formaművészetben minő veszteséget jelent életének megszakadása. Ám élete hosszabbik része a nemes kézimunka jegyében telt el: a tűzben formává alakuló izzó vas, a fafaragó szerzősám s a porcellánfestő finom ecset közelében. S e szép mesterségekre fordított idő ránk tartozik: a magyar iparművészetre. A mi szempontunkból nézve a dolgot, s visszapillantva a *multra* egész az első nagy szobrászati sikerig, — szintén értékes holmikra akadunk. A kik csak a szobrászt látják, talán úgy vélik,

hogy az iparművészkedés csak késlekedés volt, csak akadály ahoz, hogy Fadruszban a plasztika tiszta nyelvén beszélő művész megszólaljon. Fentebb mondtuk, hogy nem így van. Fadrusz művészete sok szállal ehez a pörölyös korszakhoz fűződik, s ez jó volt, hogy így volt. Ő maga is egész szívével szerette iparművészeti foglalkozását: a tűzben vörösre izzó vasat, ami az emberi erő ütése alatt fantasztikus alakot ölt; a keményfát, mely engedelmessé válik a vésőnek, s otromba masszájából szépség virágozik ki. Fiatal legény korában díszkapu és műlakatos tervezete Pozsonyban az akkori „Kézműipar egylet“ aranyérmét nyerte. Fafaragási dolgai szintén figyelmet keltenek. Különösen egy óra, melynek kifaragott kerete az emberi életet szimbolizálja, a legértékesebb ilyenfajta munkái közt. Ez a Palugyai-család birtokában van, más dolgokkal együtt. Az 1885-iki országos kiállításon porcellánfestési tervezetei révén a herendi porcellángyár kitűnő állással kínálja meg, de ő nem fogadta el, mert akkor már Bécsbe igyekezett, Tilgnerhez.

E füzetünkben bemutatunk egy pár tőle való és ifjúkorában készült iparművészeti munkát. Szinte mind a barokk stílust beszéljük, de bennük van Fadrusz józan ízlése, valami mérséklet, a mi a barokk vonalhajlások túlzásaitól óvakodik. S mind-egyiknek az erénye a finom, szeretettel teljes kidolgozás. Valójában pedig tiszta fényt vetnek egy nemes művészlélekre, ki emlékezetünkbe hozza a renaissance egyszerű, de nagystílusú mestereit. Ezek is a műhelyekben fejlődtek, közvetlen közelében mindenféle anyagnak, kikalapácsolván vagy megmintázván belőle szépségideáljaikat. A nemes kézimunka iskolájában nőttek föl, nőttek nagygyá, s ezen: a kezük intenzív munkáján visszaverődött lelkük patinája.

Dömötör István.

EGYDARAB FÁBÓL FARAGOTT
ÓRAÁLLVÁNY.

FADRUSZ IFJÚKORI MŰVE.

PALUGYAY F.
TULAJDONA.

HORDÓT DISZÍTÓ
FARAGOTT RELIEFEK.

FADRUSZ
IFJÚKORI MŰVEI.

GYERGYATARTÓ
KOVÁCSOLT VASBÓL.

FÁBÓL FARAGOTT
SZOBORMŰ.

FADRUSZ
IFJUKORI MŰVEI.

FESTETT TÁNYÉROK.

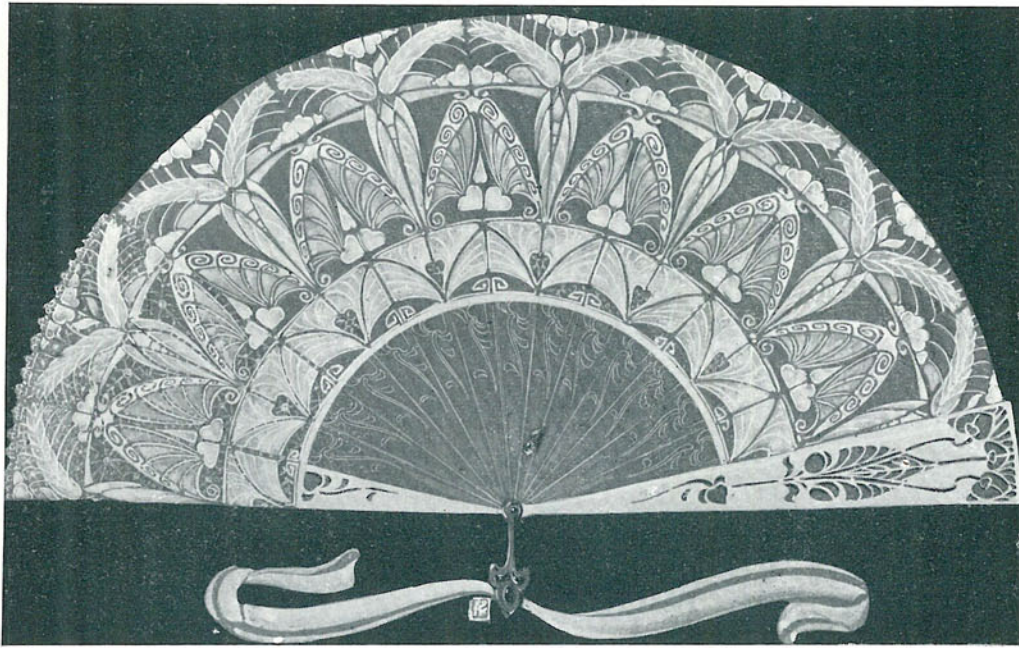
FADRUSZ IFJÚKORI MŰVEI.

I. 300 KORONÁS DIJJAL
KIÜNTETETT PÁLYAMŰ.

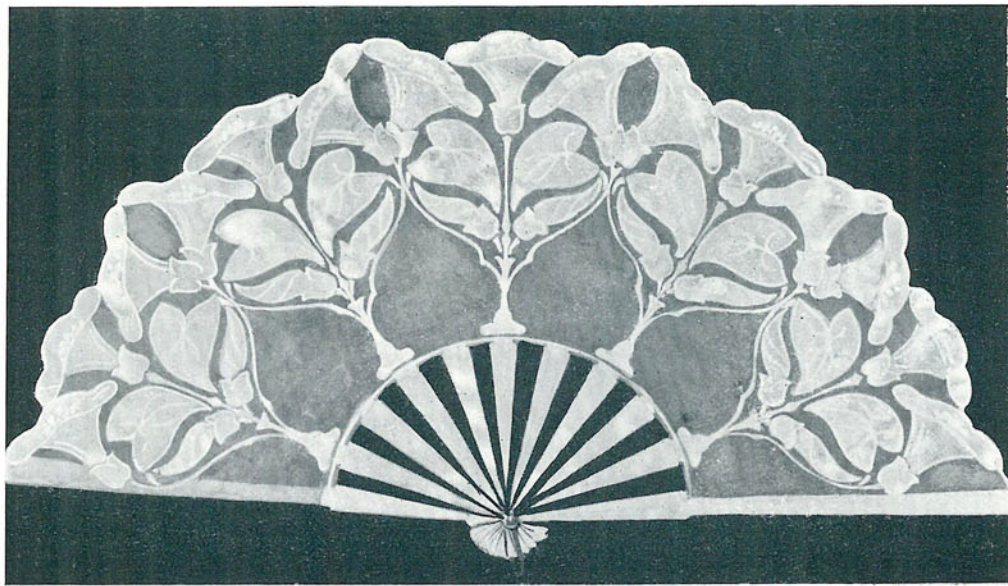
A VÍZCSÖPP TÁRSASÁG
LEGYEZŐ PÁLYÁZATA.

DÉKÁNI ÁRPÁD.

PÁLKA KÁROLY.

MEGVÁSÁROLTATOTT.

A VÍZCSÖPP TÁRSASÁG
LEGYZŐPÁLYÁZATA.

RÉVÉSZ GYÖRGYIKE.

MEGVÁSÁROLTATOTT.

I. 500 KORONÁS DÍJJAL
KITÜNTETETT PÁLYAMŰ.

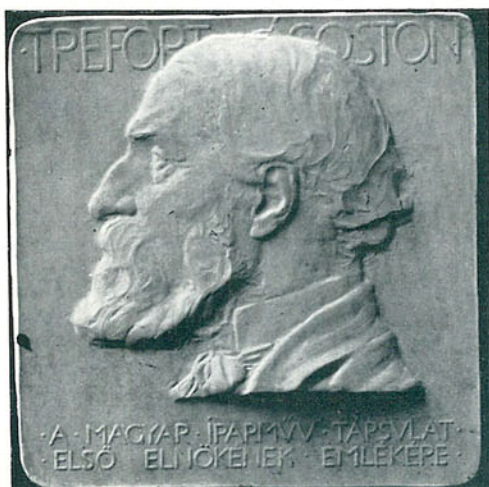
GAÁL ISTVÁN.

II. 300 KORONÁS DÍJJAL
KITÜNTETETT PÁLYAMŰ.

TREFORT-PLAKETTPÁLYÁZAT.

BERÁN LAJOS

BECK Ö. FÜLÖP.

SZIRMAI ANTAL.

A TREFORT-PLAKETTPÁLYÁZAT
JUTALOMDIJBAN RÉSZESÜLT PÁLYAMŰVEI.

FŰTŐTEST BURKOLAT.
KALAPÁLT ÉS CIZELLÁLT BRONZ.

TERVEZTE
HIRSCHLER MÓR.